

Oponentský posudok

na dizertačnú prácu Mgr. Jakuba Štofánika s názvom *Medzi krížom a kladivom. Recepčia sociálneho myslenia v katolíckej cirkvi v prvej polovici 20. storočia*. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Philosophische Fakultät I a Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav svetových dejín, studijní obor Historie – obecné dějiny, Praha, 2016, 237 s.

Mgr. Jakub Štofánik vo svojej dizertačnej práci analyzoval východiská a ciele sociálneho učenia katolíckej cirkvi formulovaného v sociálnych encyklikách a významnú pozornosť venoval sociálnym otázkam a organizácii spoločnosti v katolíckom prostredí zo širšieho pohľadu ako aj rôznych úrovní. Vo svojom výskume sa snažil hľadať odpovede na to, do akej miery bol sociálny katolicizmus schopný presadiť sa najmä v prostredí prvej Československej republiky. Ambicióznym zámerom jeho práce bolo skúmať premeny významov a používania argumentov sociálneho katolicizmu v rámci politického súboja a sledovať, ako sa mu v podmienkach transformujúcej sa spoločnosti darilo prenikať do robotníckeho prostredia, "ktoré sa prejavuje v kolektívnej praxi v podobe inštitúcií charakteristických pre priemyselnú spoločnosť" (s. 14). Podstatou práce Jakuba Štofánika je poskytnúť odbornej i laickej verejnosti najmä mnohé nepublikované poznatky s cieľom priblížiť sociálny katolicizmus v jeho rôznych podobách.

V súvislosti s problematikou slovenského politického katolicizmu práca otvára otázku limitov rozvoja katolíckeho sociálneho programu ako aj možnej alternatívy kresťansko-sociálnej orientácie voči radikálnemu a totalitárnemu smerovaniu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany po roku 1938 a prípadného odvrátenia následného morálneho a politického skompromitovania sa katolíckych politických snáh v období druhej svetovej vojny. Autor si všíma taktiež "prípravu akou prechádzal v sociálnej sfére katolícky klérus v seminároch a na teologických fakultách, ako aj rozsiahle diskusie na poli odbornej katolíckej tlače rôznej názorovej orientácie a pozície katolíckej hierarchie". Pozornosť venuje aj „osamelým jazdcom“, ktorí sa na poli sociálneho katolicizmu exponovali "z pozície angažovaných katolíkov" (s. 44).

J. Štofánik sa rozhodol komparovať československé prostredie s belgickým, čo odôvodnil snahou o "vytvorenie celistvejšieho pohľadu a zaistenie rôznorodejších podmienok pre analýzu fenoménu sociálneho katolicizmu" ako aj potrebou "zvoliť podobné prostredie, v ktorom sa sociálny katolicizmus uchytil", pričom belgické prostredie nechápe ako "modelový príklad" pre československých katolíkov. Belgicko však predstavovalo pomerne dlhé obdobie špecifický model v európskom kresťanskom odborovom hnutí. V tejto krajine možno sledovať najrýchlejší prechod od robotníckych spolkov k odborovým organizáciám a rýchlu reakciu z katolíckeho sociálneho prostredia na snahu Robotníckej strany (neskôr Socialistická strana) získať dominantné postavenie v odborovom prostredí. V Belgicku vznikli mnohé aktívne pôsobiace organizácie, ktoré sa neskôr spojili do Konfederácie kresťanských odborov. To je dôležité zdôrazniť aj preto, lebo túto odborovú centrálu spájajúcu odborárov z flámskej i valónskej časti Belgicka tvorili národné odborové ústredne a oblastné medziodborové federácie a z hľadiska počtu svojich členov a aktívnej odborovej činnosti sa stala rovnocenným partnerom socialistickej Konfederácie belgických odborov. J. Štofánik mohol síce venovať väčší priestor belgickému kresťanskému odborovému hnutiu, oceňujem však jeho dobrý prehľad nielen o vývoji československého ale i belgického katolíckeho prostredia a sociálneho hnutia. Aj preto, že sociálne hnutie v týchto krajinách nepredstavovalo homogénnu skupinu, autor upozorňuje na to, že označenia československý či belgický

katolicizmus, používa "výhradne ako zastrešujúci pojem sprehl'adňujúci vetné konštrukcie" (s. 12).

Práca nemá len historiografický charakter a už vzhľadom na jej ťažiskovú tému musel J. Štofanič vo svojom výskume zohľadniť interdisciplinárny prístup a použiť viaceré metódy, čo mu lepšie umožňuje pozorovať interakcie medzi rôznymi teoretickými východiskami a sociálno-politickou praxou a medzi spoločnosťou a náboženstvom, ktoré prezentuje ako "jeden z konštitutívnych faktorov spoločnosti i historickej zmeny" (s. 10). V práci sa objavuje najmä vplyv sociálnej antropológie, sociológie a politickej vedy. Autor sa snaží nadviazať na debaty prebiehajúce na poli sociológie náboženstva a v zameraní sa na "premeny aktérov a sietí participujúcich na vzniku, šírení a adaptácii sociálneho katolicizmu" oceňujem prezentáciu jeho názorov, ktoré sa nachádzajú niekedy i v protiklade k "zabehaným modelom". Otvára mnoho otázok, na ktoré sa snaží sám odpovedať, čo mu umožňuje prezentovať sa nielen odbornou kvalitou, ale tiež kultivovaným slovníkom a jazykovou kompetenciou. Jeho ambíciou však nie je uzatvárať všetky témy a niektoré z otvorených odpovedí provokujú i samotného čitateľa, aby nezostal v pozícii pasívneho pozorovateľa. Štofaničov prienik do interdisciplinárnosti hodnotím ako vyvážený. Jeho význam možno oceniť napríklad pri komparácii kresťanských odborových organizácií pôsobiacich v skúmanom období v Československu a neskôr na Slovensku v období Slovenskej republiky (1938-1945).

Ťažiskovým prístupom v práci je chronologický prístup, čo umožňuje ozrejmiť spoločenskú štruktúru doby a analýzu vzniku, vývoja a činnosti sociálneho katolicizmu. Autor práce čerpal podnety a informácie z kvalitných štúdií a monografií, jeho výskum sa však prioritne opiera o pramenný archívny materiál a dobové periodiká. Štofaničové bádanie je založené na archívnom výskume a práca prináša nové poznatky a fakty, pričom oceňujem, že sa neuspokojil s deskriptívnym prístupom k spracovaniu témy a zaujímavý materiál podrobil často hlbšej analýze a odbornej kritike.

Práca je rozdelená do troch častí, z ktorých druhá a tretia sú ešte ďalej členené. V prvej časti sa autor prezentuje kvalitnými vedomosťami o katolíckom sociálnom prostredí pred uverejnením encykliky pápeža Leva XIII. *Rerum novarum*, ktorá bola chápaná ako reakcia na zmeny v spoločnosti a ako artikulácia sociálneho programu katolíckej cirkvi vymedzeného voči socializmu a liberalizmu. V súvislosti s postojmi cirkevnej hierarchie Rakúsko-Uhorska voči tejto encyklike J. Štofanič poukazuje na to, že veľká časť hierarchie zaujala "prinajmenšom opatrné a rezervované postoje" a pozornosť venuje i reakcii kňazov, u ktorých možno sledovať "širokú škálu postojov". Podľa Štofaniča práve v momente, kedy katolícka komunita formuluje sociálnu kritiku i podobu vlastného ideálneho stavu spoločnosti, môžeme "pozorovať spôsoby vyjednávania i obsah interakcií medzi náboženstvom a spoločnosťou". S názorom, že základy katolíckej sociálnej náuky boli položené v období sporov medzi liberálnym kapitalizmom a kolektivistickým socializmom samozrejme súhlasím. Chýba mi však pohľad na pápeža Pia IX., predchodcu Leva XIII. Ten síce neponúkol žiadne reálne riešenie sociálnych problémov a prezentoval sa v podstate len nezmieriteľným stanoviskom voči modernému svetu, ale v druhej časti práce s názvom *Sociálny katolicizmus ako diskurz, projekt katolíckych intelektuálov*, v ktorej je venovaný pomerne široký priestor myšlienkovým zdrojom a vývoju oficiálneho sociálneho učenia katolíckej cirkvi, mohol byť poskytnutý priestor i tomuto pápežovi a to aj preto, lebo niektorí odborníci prvé obdobie formulovania postoja rímskokatolíckej cirkvi k liberálnemu kapitalizmu a kolektivistickému socializmu spájajú už s dodatkom encykliky Pia IX. *Quanta cura* z roku 1864 obsahujúceho súpis omylov modernej doby zhrnutých pod názvom "Syllabus errorum", ktorý vypracovala komisia ustanovená pápežom Pius IX. už v roku

1852. Tým by autor mohol ešte jednoznačnejšie posilniť svoje tvrdenie, že až Lev XIII. "umiestnil učenie cirkvi do teoretického rámca, ktorý bol súdený štandardami danej doby ako koherentný a dôsledný" (s. 52).

Vzhlľadom na skutočnosť, že Katolícka sociálna náuka na rozvoj ktorej vplyvajú meniace sa dejinné okolnosti, sa zaoberá spoločenským životom, ako aj vzhlľadom na ambivalentnosť pojmu sociálny, ktorý sa udomácnil v českom a slovenskom odbornom prostredí, možno v súvislosti s Katolíckou sociálnou náukou hovoriť skôr o spoločenskom akcente, čiže "sociálnom v tom najširšom zmysle slova". Takýto pohľad v podstate podporuje aj J. Štofanič, ktorý zdôrazňuje, že encyklika pápeža Pia XI. *Quadragesimo anno* "nebola len predĺžením doktríny a hesiel *Rerum novarum* v novej dobe" a jej cieľom nebolo pojednať len o robotníckej otázke, ale že sa v nej konštituoval pomerne ucelený "pohľad na ekonomický a sociálny poriadok" (s. 56). Autor práce vo svojej kvalitnej analýze encykliky *Quadragesimo anno* dospel k názoru, že "na rozdiel od encykliky Leva XIII. predpokladala i zásadnú inštitucionálnu reformu, ktorá by smerovala k novému spoločenskému usporiadaniu" (s. 61). Pius XI. v encyklike *Quadragesimo anno* hovorí už o existujúcej osobitnej katolíckej sociálnej vede (*disciplina socialis catholica*), ktorá na rozdiel od svetských sociálno-ekonomických doktrín čerpá svoje východiská z viery (QA, 20). J. Štofanič síce upozorňuje aj na túto skutočnosť, podľa môjho skromného názoru však v práci chýba jasnejšie zdôraznenie, že hlava katolíckej cirkvi sa dostala pod vplyv teoretikov hľadajúcich "tretiu cestu", ktorou sa snažili legitimizovať svoju politiku viaceré nedemokratické politické režimy. Katolícka sociálna náuka, ktorá sa zaoberá aktuálnymi problémami a požiadavkami spoločenského života, sa síce principiálne zameriava na činnosť a je otvorená pre stále nové podnety a problémové témy, ale skúsenosti s možným zneužitím sociálnych encyklik viedli neskôr pápežov k zdôrazňovaniu, že vo svojej argumentácii je primárne orientovaná filozoficky a patrí do oblasti morálnej teológie.

Problematika týkajúca sa ohlasu sociálneho katolicizmu v prostredí politického katolicizmu v Československu, je spracovaná kvalitne. Prehľadne a kvalitne je spracovaná taktiež tretia časť, v ktorej je venovaný pohľad aj na kresťansko-sociálne odborové hnutie a organizovanie katolíckej mládeže.

Vzhlľadom na rozsah a zložitosť skúmanej problematiky sa autor snažil zachytiť najmä najdôležitejšie skutočnosti súvisiace s problematikou práce, pričom však treba oceniť, že k mnohým témam poskytol detailné, kvalitné výstupy. Niektoré témy už vzhlľadom na rozsah a význam skúmanej problematiky boli len zmapované. Autor otvoril viaceré otázky, ktoré sa môžu sťať záujmom jeho ďalšieho odborného výskumu. Práca je napísaná pútavým štýlom a nevyskytujú sa v nej takmer žiadne pravopisné a štylistické chyby.

Niekoľko pripomienok: Karol Mederly nebol predsedom slovenského snemu (s. 74); Vojtech Tuka sa stal predsedom vlády Slovenskej republiky v októbri 1939 a koncom júla 1940 prevzal i vedenie Ministerstva zahraničných vecí (pozri cit. č. 369 na s. 118); viackrát sa nesprávne v práci miesto "vyslanec" píše "veľvyslanec" a na s. 121 je nesprávne napísané aj meno Jozefa Ciekera, ktorý bol 20. novembra 1941 menovaný do funkcie slovenského vyslanca v Záhrebe. Lepšej prehľadnosti najmä v súvislosti s analýzou a komparáciou programov a formulovania sociálnych tém Československej strany lidovej (ČSL) a Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HLS) by prospelo, keby bol názov "ľudová strana" používaný len pri HLS a pri ČSL názov "lidová strana" (pozri napr. s. 68). V práci je tiež niekoľko preklepov. Správne má byť: "... na adresu centrálnych úradov ..." (s. 72); "Oba tieto prvky..." (s. 74); "... na kresťansko-socialistické smerovanie ..." (s. 77); "...Kolakovičova ..." (s. 121); "... súhlasila s potrebou riešiť sociálne problémy..." (s. 127); "Tento aspekt síce nebol

žiadnym miestnym špecifikom avšak nepochybne ovplyvnil ..." (s. 41); "... aj vo vzťahu ku kolektivismu..." (s. 46); "... pod vplyvom neotomizmu..." (s. 46); Kresťanskosociálne... " (s. 66); "Úryvok z prejavu..." (cit. č. 459 na s. 148).

Mgr. Jakub Štofánik sa vo svojej dizertačnej práci prezentuje kvalitnými poznatkami o skúmanej problematike. Jeho prácu, ktorá je výsledkom viacročného výskumu, hodnotím ako prínosné a zaujímavé dielo. Prináša málo známe informácie, ozrejmuje zásadné kľúčové problémy týkajúce sa skúmanej problematiky a otvára mnohé témy pre ďalší historický ako aj sociologický a politologický výskum.

Predložená práca spĺňa požiadavky štandardne kladené na dizertačnú prácu. Odporúčam ju prijať k obhajobe a navrhujem klasifikáciu **prospel**.

1. júna 2016

prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD.